

Ansvarlige investeringer

SRI-rapport juni 2009

The logo for ALP, consisting of the letters 'ALP' in a stylized, white, serif font. The 'A' and 'L' are connected, and the 'P' is separate. The logo is positioned in the bottom right corner of the red background.

Innhold

- 4 Om KLP
- 6 Kjære leser
- 8 Hvordan være en ansvarlig investor og eier
- 10 Lønn ble årets tema
- 12 Investorer spør om selskapsstyring
- 13 Burma utfordrende som forretningsmiljø
- 14 Klimaregnskap gir nyttig informasjon
- 15 Mikrofinans: Klart for de første investeringene
- 17 Stemmegivning
- 20 Dialog, observasjon og ekskludering
- 22 Re-inkluderte selskaper
- 25 Ekskluderte selskaper

Selskaper ekskludert for:

- 28 Brudd på menneskerettigheter
- 30 Brudd på arbeidstakerrettigheter
- 31 Miljøskade
- 33 Korrupsjon
- 34 Produksjon og salg av våpen
- 37 Uttrekkenes finansielle betydning

Om KLP

➔ KLP som finanskonsern

KLP, Kommunal Landspensjonskasse, er et av Norges største livsforsikringsselskap. Selskapet leverer pensjons-, finans- og forsikringstjenester til kommuner og fylkeskommuner, helseforetak og til bedrifter både i offentlig og privat sektor.

Selskapets hovedprodukt er offentlig tjenstepensjon. Mer enn hver åttende nordmann har pensjonsrettigheter i KLP. KLP tilbyr skadeforsikring både for privatpersoner og offentlig sektor, og KLP Eiendom er blant de største eiendomsforvalterne i landet.

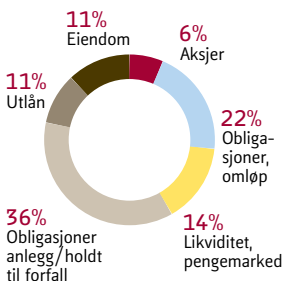
KLP tilbyr også et bredt spekter av låneprodukter, og åpner i løpet av 2009 egen bank.

KLP er et gjensidig selskap hvor pensjonskundene også er eiere av selskapet. KLP ble etablert i 1949 og har 700 ansatte.

➔ Forvaltning av kapital i KLP

KLP forvalter totalt 201,8 milliarder kroner. Disse er fordelt på flere aktivaklasser. Se fordelingen av investeringsmidlene i grafen nedenfor.

KLP Kapitalforvaltning og KLP Fondsforvaltning har ansvar for all intern verdipapirforvaltning i KLP-konsernet, mens finansdivisjonen i morselskapet styrer aktivallokeringen av pensjonsmidlene.

Investeringer i kollektivporteføljen, aktivafordeling (pr. 31.12.2008).

➔ Hvilke penger er det vi forvalter?

KLP Kapitalforvaltning og KLP Fondsforvaltning, begge heleide datterselskaper av KLP, forvalter ca. 155 milliarder kroner i finansielle instrumenter (31.12.2008). Kapitalen forvaltes på vegne av KLP med datterselskaper og andre institusjonelle og private kunder. Totalt er det cirka 1 500 andelseiere i våre fond. KLP Fondsforvaltning er Norges tredje største fondsforvaltningsselskap.

➔ Både aktivt og indeknsnært

Vi tilbyr både aktive og passive (indeknsnære) aksje- og rentefond, inkludert hedgefond. Samtlige av våre verdipapirinvesteringer er underlagt KLPs policy for ansvarlige investeringer.

KLP Fondsforvaltning er Norges ledende indeksfondsleverandør og tilbyr globale samt regionale indeksfond i USA, Europa og Asia innenfor MSCI World Developed-universet. Vi har også et norsk indeksfond som følger hovedindeksen på Oslo Børs.

Vi har lagt vekt på å bygge opp et sikkert og mest mulig automatisert system for denne typen forvaltning. Som en følge av denne satsningen og takket være effektiv drift og skalafordeler kan vi tilby våre globale samt regionale indeksfond til **meget lave forvaltningshonorarer: fra 0,10 prosent i årlig forvaltningshonorar.**

➔ KLP-fondene

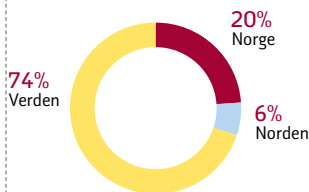
Pengemarkedsfond:

KLP Pengemarked
KLP Aktiv Rente
KLP Rentefond II
KLP Pensjon I-II
KLP Obligasjon I
KLP Obligasjon Global I
KLP Obligasjon Global II
KLP Statsobligasjon

Aksjefond:

KLP AksjeNorge
KLP AksjeNorge Indeks I-II
KLP AksjeNorden
KLP AksjeEuropa Indeks I-II
KLP AksjeGlobal Indeks I-IV
KLP AksjeUSA Indeks I-II
KLP AksjeAsia Indeks I-II

Beskrivelser av fondene finner du på www.klp.no

Aksjeinvesteringenes regionale spredning, markedsverdi (pr. 13.04.2009).

➔ Øvrig forvaltning

Private equity

KLP investerer i private equity (inkludert venturekapital) i hovedsak gjennom private equity-fond. Dette er langsiktige forpliktelser, og investeringene skjer gradvis over en årrekke. KLPs private equity-program er fortsatt i en tidlig oppbyggingsfase. Som en av de større, norske investorene sitter vi ofte i fondenes investorkomiteé. Disse fungerer som et bindeledd mellom fondene og dets investorer.

Ekstern forvaltning

I tillegg til private equity-fond har KLP også investert i eksterne aksje- og rentefond. Samtlige av våre fondsinvesteringer er underlagt KLPs policy for ansvarlige investeringer.

Eksterne fond benyttes hovedsaklig innenfor områder der KLP ikke har intern kompetanse.

Mikrofinans

Gjennom Norsk mikrofinansinitiativ (NMI) har KLP kommitert 75 millioner kroner til investeringer i mikrofinans.

Kjære leser,

Uansett om det gjelder det å utelukke selskaper eller hvordan vi stemmer på generalforsamlinger skal kunder, selskaper og andre interessenter vite hva vi gjør. I denne runden er det flere selskaper som igjen får innpass i KLPs porteføljer.

Så lenge som KLP har hatt en ansvarlig investeringsstrategi har åpenhet vært grunnleggende. Hvert halvår siden 2002 har vi offentliggjort hvilke selskaper som utelukkes fra våre investeringer og på hvilket grunnlag. Vi mener det handler om å ta ansvar for våre valg, med et reelt ønske og mål om at dette skal føre til endring. Spesielt gledelig er det derfor at vi ved denne oppdateringen av listen kan ønske hele syv selskaper velkommen inn i varmen igjen.

KLP har hatt dialog med flere av selskapene. Vi mener selskapene på den måten viser samfunnsansvar; de tar tak i problemstillingene, lytter til sine aksjonærer og viser at de ikke ønsker å være assosiert til kritikkverdige forhold. Nettopp *det* er målet med KLPs arbeid på dette området!

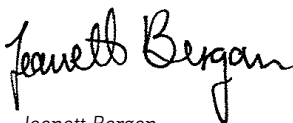
I løpet av første halvdel av 2009 hadde vi som mål å i større grad enn tidligere bruke KLP og KLP-fondenes stemmerett på generalforsamlinger i børsnoterte selskap i Norge. Også i dette arbeidet mener vi åpenhet er en viktig forutsetning for kundenes tillit til oss som kapitaleier og forvalter. Vi tror også at dette vil bidra til en positiv utvikling for selskapene.

På KLPs hjemmesider kan du nå lese om hvordan vi stemmer på generalforsamlingene i norsknoterte selskaper og hvilke prinsipper vi legger til grunn. Du kan også lese vår begrun-

nelse i de tilfeller vi har stemt mot styrets forslag til vedtak på generalforsamlingene. KLP og KLP-fondene er alltid minoritetsiere i børsnoterte selskap. Det betyr at vår direkte påvirkning ikke alltid er så stor. Vi tror likevel at vi ved å fortelle om våre argumenter for hva vi gjør fremmer god eierstyring og selskapsledelse i markedet. I tillegg mener vi at åpenhet er med på å skape en sunn og konstruktiv debatt som vil drive arbeidet fremover både for aksjonærer og selskaper.

Eierstyring og selskapsledelse samt etikk er komplekse problemstillinger som sjeldent har to streker under svaret. Med vår utgivelse av denne rapporten ønsker vi å synliggjøre hva vi står for som en ansvarlig investor og eier, samt hva vi gjør for å etterleve våre ambisjoner. Det å utelukke selskaper fra våre investeringer er bare ett virkemiddel vi har for hånden. Det å utøve eierrettigheter er et annet.

God lesing!

Jeanett Bergan
Leder for ansvarlige investeringer

Hver åttende
nordmann
har pensjons-
rettigheter
i KLP.

Hvordan være en ansvarlig investor

Vårt fremste ansvar er å sikre våre finansielle forpliktelser. KLP forvalter over 200 milliarder kroner og mer enn en halv million nordmenn har pensjonsrettigheter i KLP. Vårt oppdrag er å sikre en langsiktig verdiskaping. Vi og mange andre mener at det ikke er likegyldig hvordan vi gjør dette.

Grunnene til at vi har en strategi for ansvarlige investeringer er to. For det første ønsker ikke KLP å medvirke til brudd på internasjonale normer. Vi ønsker at selskaper vi investerer i skal etterleve de minimumsstandarder som det internasjonale samfunnet har satt. For det andre mener vi at en bærekraftig forretningsdrift vil lønne seg i lengden. En pensjonsleverandør som KLP er en langsiktig investor, og for oss er det lite å vinne på selskapers kortsiktige gevinster hvis det ødelegger for en mer langsiktig inntjening. Å drive et selskap på en ansvarlig måte er også en effektiv strategi for å redusere risiko.

Vi har tre virkemidler for å påvirke til en bærekraftig utvikling: eierskapsutøvelse og aktivt engasjement, ekskludering og bærekraftige investeringer.

Eierskapsutøvelse og aktivt engasjement

Den mest direkte måten en aksjonær kan påvirke et selskap på er å stemme på generalforsamlingen.

> *Stemmegivning (side 10 og 17)*

Vi jobber med flere prosjekter som fører til dialog eller engasjement i selskaper. I tillegg har disse prosjektene som formål å fremme en langsiktig og ansvarlig verdiskaping.

> *Bærekraftig verdiskaping (side 12)*

> *Engasjement i kontroversielle land (side 13)*

> *Carbon Disclosure Project (side 14)*

Vi engasjerer oss løpende i dialog med selskaper rundt en ansvarlig og bærekraftig forretningsdrift. Vi arbeider systematisk for å unngå at selskaper blir ekskludert samt å få ekskluderte selskaper inkludert.

> *Dialog, observasjon og ekskluderings (side 20)*

Å selge aksjene – en siste utvei

Vi vil ikke oppnå finansiell avkastning for enhver pris. Derfor underler KLP, som første norske livselskap, sine investeringer en etisk filtrering i 2002. Ekskludering er en siste utvei hvis et selskap ikke viser vilje til endring og forbedringer. Eksklusjonskriteriene er knyttet til grove eller systematiske brudd på anerkjente internasjonale normer. I praksis betyr

KLPs strategi som ansvarlig investor:

- ➔ Eierskapsutøvelse og aktivt engasjement
 - ➔ Ekskludering
 - ➔ Bærekraftige investeringer
-

dette at vi ekskluderer selskaper som kan kobles til brudd på FN-konvensjoner om menneskerettigheter, miljøvern, arbeidstakerrettigheter og korrupsjon. Vi investerer heller ikke i selskaper som produserer våpen som bryter med grunnleggende humanitære prinsipper (kjernevåpen, landminer og klasebomber) eller i tobakkselskaper.

> *Begrunnelser for ekskludering (side 28)*

Bærekraftige investeringer

KLP tror på det å kombinere avkastning med andre gevinster. Ved å integrere hensyn til miljø, mennesker og samfunn reduseres investeringens risiko og/eller skapes en bedre avkastning. Å gjøre dette på en systematisk måte krever et solid finansielt fundament.

Skrittene vi tar på området er små, men viktige for fremtidens kapitalforvaltning.

> *Norsk mikrofinansinitiativ (NMI) (side 15)*

Internasjonale normer

Vårt arbeid bygger på internasjonalt anerkjente prinsipper. Gjennom vårt medlemskap i FNs Global Compact har vi forpliktet oss til å:

- Støtte menneskerettighetene og sikre at selskapet ikke medvirker til brudd.
- Anerkjennelse internasjonale arbeidstakerrettigheter, deriblant retten til fagforeningsfrihet og kollektive forhandlinger, avskaffelse av tvangsarbeid, barnearbeid og diskriminering.
- Støtte "føre var"-prinsippet i miljøspørsmål og ta initiativ til å fremme miljøansvar.
- Bekjempe all form for korrupsjon.

OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper er også en viktig standard vi forholder oss til.

KLP har undertegnet FNs prinsipper for ansvarlige investeringer (UNPRI) og dermed sagt at vi blant annet skal implementere miljø-, sosiale og selskapsstyringstemaer i våre investeringsanalyser og beslutningsprosesser. Dette måles vi på i forhold til det internasjonale finansmiljøet hvert år. Resultatene finner du på vår hjemmeside www.klp.no. For KLP er UNPRI også et viktig nettverk for samarbeid med andre insitusjonelle investorer rundt ansvarlige investeringer.

STEMMEGIVNING PÅ GENERALFORSAMLINGER

Lønn ble årets tema

Aksjonærer bør få stemme om lederlønninger. Det er kravet som fremmes på mange generalforsamlinger i Europa og USA denne sesongen. I Norge er det allerede lovpålagt, og godtgjørelse er det tema hvor KLP oftest stemmer mot styrets forslag.

I USA har høye bonusutbetalinger vært diskutert i flere år. Det er først i finanskrisetider – etter hard kritikk mot at toppledere har fått store bonuser samtidig som det har vist seg at selskapene ikke er solide nok – at aksjonærforslag om å gi generalforsamlingen stemmerett om avlønningen vinner så stort gehør.

I fjor var det kun elleve slike forslag som fikk støtte av majoriteten av stemmene i USA, men i år ble det tallet overskredet allerede i begynnelsen av mai, ifølge Risk Metrics, en leverandør av fullmaktsstemmegivning og analyse. RiskMetrics regner med at totalt cirka 80 slike forslag vil bli fremmet i år. Eksempel

på amerikanske selskaper der aksjonærer har vunnet frem med slike forslag, hittil i år, er Apple, Tupperware Brands, Prudential Financial, Marathon Oil, Pfizer, Lexmark International, Pulte Homes og Dow Chemical. Også KLP og KLP-fondene har stemt på de fleste av nevnte selskapers generalforsamlinger.

Krav etter krisestøtte

Mange investorer håper på et vedtak i kongressen om at alle amerikanske selskaper bør holde en slik rådgivende avstemning. Samtidig er det også flere selskaper i USA som frivillig sier at de skal ha saken på dagsorden fremover, blant annet Intel, Occidental Petroleum

NORSK ANBEFALING FOR EIERSTYRING OG SELSKAPSLLEDELSE OM LØNN:

- Retningslinjene bør angi hovedprinsippene for selskapets lederlønnspolitik. Retningslinjene bør bidra til sammenfallende interesser mellom aksjeeiere og ledende ansatte.
- Resultatavhengig godtgjørelse i form av opsjons-, bonusprogrammer eller lignende, bør knyttes til verdiskaping for aksjeeierne eller resultatutvikling for selskapet over tid. Ordningene bør være prestasjonsrettede og forankret i målbare forhold som den ansatte kan påvirke.
- Godtgjørelsen bør ikke bidra til kortsiktige disposisjoner som kan være skadelig for selskapet.
- Det bør vurderes å sette et tak på resultatavhengig godtgjørelse.
- Tildelings- og utvølsestidspunktet for opsjoner fordeles over tid, og det bør fastsettes bindingstid på ervervede aksjer.
- Godtgjørelse til styret bør ikke være resultatavhengig. Opsjoner bør ikke utstedes til styremedlemmer.

and Hewlett-Packard. I tillegg er de nesten 400 selskaper som har mottatt finansiell støtte fra den statlige krisepakken pålagt å avholde votering om retningslinjer for godtgjørelse.

I Canada har tre store banker, Canadian Imperial Bank of Commerce, Royal Bank of Canada og National Bank of Canada som de første canadiske selskapene gått med på å holde en avstemning om lederlønninger i 2010.

Sterke signaler fra aksjonærer

I Sveits har selskaper som for eksempel Nestlé, UBS og Credit Suisse for første gang hatt lederlønninger på generalforsamlingsagendaen.

Det er sveitsiske aksjonærer som har satt press på landets største selskaper for å få en årlig votering om lønn. Resultatet er et sterkt signal til selskapene om at dette er hva aksjonærene ønsker seg. Å holde en avstemning om godtgjørelse til ledende ansatte er ikke et lovkrav i Sveits, slik det er i andre europeiske markeder.

Det er også flere eksempler på selskaper som har behandlet sine retningslinjer for lønn på generalforsamlingen, og som ikke har fått retningslinjene godkjent i år. Dette gjelder blant annet Shell og Royal Bank of Scotland.

Norsk lov gir aksjonærer stemmerett

I Norge er aksjonærenes rett til å si sin mening om lønnsstrukturen lovpålagt. Siden 2007 krever allmennaksjeloven at selskapene redegjør for lønn og annen godtgjørelse til ledende ansatte på generalforsamlingen. Avstemningen for den generelle lønnsfastsettelsen er rådgivende, mens den er bindende for de deler av avlønningen som er aksjebasert.

KLP og KLP-fondenes avgjørelser bygger på *Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse*. Dette medfører at vi har stemt mot styret på flere generalforsamlinger i 2009. Hvilke selskaper dette gjelder finner du informasjon om på www.klp.no.

Sakene hvor vi har stemt mot styrets lederlønnspolitikke dreier seg for eksempel om:

- Manglende tak på bonuser.
- Manglende prestasjonskriterier som grunnlag for tildeling av bonuser, aksjer eller opsjoner.
- Mulighet til å justere innløsningskursen på allerede tildelte opsjoner.
- For lange etterlønnsavtaler.
- Etterlønnssystemer knyttet opp mot endringer i majoritetsseierskap.
- Opsjonsordninger som i tillegg til ledende ansatte også omfatter styremedlemmer.

DETTE SIER DEN NORSKE ALLMENNAKSJELOVEN OM LØNN:

- Styret skal utarbeide en erklæring om fastsettelse av lønn og annen godtgjørelse til daglig leder og andre ledende ansatte.
- Erklæringen skal omfatte lønn og i tillegg godtgjørelse i form av: naturallytelse; bonuser; tildeling av aksjer, tegningsretter, opsjoner og andre former for godtgjørelse som er knyttet til aksjer eller utviklingen av aksjekursen; pensjonsordninger; etterlønnssystemer; samt alle former for variable elementer i godtgjørelsen, eller særskilte ytelse som kommer i tillegg til basislønnen.
- Retningslinjene for aksje- og opsjonsbaserte ordninger er bindende for styret, hvis ikke noe annet er fastsatt i vedtektene. For øvrig er retningslinjene veiledende, men det kan fastsettes i vedtektene at de skal være bindende.
- Retningslinjene skal angi om det skal kunne gis godtgjørelse i tillegg til basislønn, om det skal settes vilkår eller rammer for slik godtgjørelse, og hva disse i så fall går ut på, samt eventuelle ytelseskriterier eller andre tildelingskriterier.
- Dersom styret i en avtale fraviker retningslinjene, skal begrunnelsen for dette angis i styreprotokollen.
- Erklæring skal inneholde retningslinjer for fastsettelse av lønn for kommende regnskapsår, og redegjøre for den lederlønnspolitikken som har vært ført det foregående regnskapsåret. (§6-16a og §5-6)

Investorer spør om selskapsstyring

Bærekraftig verdiskapings undersøkelse har hatt effekt. Fjorårets erfaringer vil danne grunnlag for et oppdatert sett av spørsmål som investorene ønsker at norsknoterte selskaper skal svare på i år.

Bærekraftig verdiskaping er et samarbeid mellom institusjonelle investorer i Norge. Investorene ønsker å øke bevisstheten om selskapsstyring i forhold til etiske temaer og sendte i fjor ut en undersøkelse til alle selskaper som inngikk i Oslo Børs hovedindeks som handlet om:

- Selskapets styrende dokumenter og forpliktelser i forhold til etiske temaer
- Gjennomføring og etterlevelse
- Rapportering og kommunikasjon
- Styrets ansvarlighet

Har bidratt til endringer

Selskaper og andre interessenter har i år vært invitert til å evaluere prosjektet, og har gitt investorene nyttige innspill. Viktigst av alt er at tilbakemeldinger viser at prosjektet har hatt en effekt, og at den individuelle tilbakemeldingen til hvert selskap som svarte har vist seg å være verdifull for mange selskaper.

Ifølge tilbakemeldingene har prosjektet bidratt til et økt fokus på temaet i flere selskapers styre og ledelse. Prosjektet og selskapets resultater har blant annet vært tema på

leder- og styremøter, samt blitt brukt som et verktøy for å identifisere oppfølgingspunkter og forbedringsområder. Området er også tatt inn som kompetansekrav i forbindelse med valg av styremedlemmer. Rundt 10 selskaper svarer at prosjektet har bidratt til endringer. Dette tilsvarer 26 prosent av alle som svarte på Bærekraftig verdiskapings undersøkelse.

Evalueringen bekreftet at spørsmålene investorene hadde lagt mest vekt på anses som de viktigste også av selskapene og andre. Dette gjelder spørsmålene om eksternt og intern rapportering og kommunikasjon, samt om styrets ansvarlighet.

Den norske investorgruppen har hatt kontakt med danske og svenske investorer, og invitert dem til samarbeid. Hvorvidt dette vil resultere i tilsvarende prosjekter i nabolandene er det imidlertid for tidlig å si.

Bak Bærekraftig verdiskaping står Alfred Berg, DnB NOR/Vital, Folketrygdfondet, Gjensidige, KLP, Nordea, Nærings- og handelsdepartementet, Odin, StatoilHydro og Storebrand.

Burma utfordrende som forretningsmiljø

Å drive forretningsvirksomhet i et land hvor menneskeretts-situasjonen er så utfordrende som i Burma stiller særskilte krav til selskaper. KLP har derfor engasjert seg i dialog med de olje- og gasselskaper som opererer i landet.

Dialogen har startet med åtte selskaper, som alle er involvert i de største olje- og gassprosjektene i Burma: Total, Chevron, Daewoo, Petronas, KOGAS, Gail, PetroChina og PTT.

Burma er kategorisert av OECD som "weak governance zone" hvor svake institusjoner forhindrer økonomisk og sosial utvikling. At utenlandske selskaper er til stede kan bidra til å øke velferden. De kan også bidra til overføring av teknologi, kunnskap og internasjonale normer som menneskerettigheter til det burmesiske samfunnet. Men investeringene kan også bidra til å støtte opp om det eksisterende regimet. Derfor stiller det å drive forretning i denne typen høyrisikoland særlige krav til selskapenes etiske standard og tilhørende styringssystemer. Selskapene bør unngå å bli en del av regimets undertrykkelse.

Beredskap for å avverge brudd

Dialogen med selskapene handler om selskapets beredskap for å avverge brudd på internasjonale konvensjoner, for eksempel gjennom å ha retningslinjer og kontrollrutiner på plass. Vi ser også på i hvilket omfang selskapet bidrar til utviklingen av samfunnet, og i hvilken grad selskapet benytter sin tilstedeværelse til positiv innflytelse på militærregimet. Total er ett av de selskapene dialogen har vært

tettest med. Total har selv sagt forbedringspotensial, men kan vise til gode eksempler på hvordan utfordringene kan håndteres.

Total har for eksempel en egen policy, styringssystemer og rapporteringsrutiner for sin virksomhet i Burma. Disse gjelder for etterlevelse av internasjonale konvensjoner, tvangsarbeid, arbeidstakerrettigheter, samt risikoanalyse for virksomheten og for leverandører.

Total har også etablert et system hvor alle som ser eller opplever menneskerettighetsbrudd i prosjektområdet av militæret umiddelbart skal rapportere disse til Total. Gjennom å håndheve dette har selskapet skapt en sone hvor mange menneskerettighetsbrudd kan unngås til tross for at det er vanlig at armeen benytter seg av tvangsarbeid i denne typen infrastrukturprosjekter. Fagforeninger er ulovlige i Burma, men Total har etablert et substitutt gjennom å organisere arbeiderne i grupper på 50, som alle har én representant som kontinuerlig møter ledelsen for å diskutere arbeidsvilkår.

KLPs engasjement i selskaper med virksomhet i land hvor regimet ikke følger internasjonale spilleregler har startet i Burma. Dette er et samarbeid med andre investorer gjennom GES Investment Services.

Klimaregnskap gir nyttig informasjon

«What gets measured gets managed» sies det. Derfor utfordres selskaper til å måle klimagassutslipp, og å identifisere muligheter og utfordringer som følge av klimaendringer.

Carbon Disclosure Project (CDP) er verdens største investorsamarbeid om klimaendringenes konsekvenser for næringslivet. CDP samler inn informasjon om de største selskaperes klimastrategier og klimagassutslipp verden over.

Gjennom å gå sammen om dette, ønsker investorene å gjøre rapporteringen så effektiv som mulig for selskapene, og å arbeide for en standardisert rapporteringsprosess. CDP-rapporten består av fem deler:

1. En analyse av selskapets klimarelaterte risiko og muligheter.
2. Strategier for å håndtere de identifiserte muligheter og risiko.
3. Et klimaregnskap for klimagassutslippene.
4. Ledelse, reduksjon og kostnads-konsekvenser av klimagassutslippene.
5. Selskapets styringsmekanismer i forhold til klimaendringer og klimastrategier.

Ett eksempel på hvordan rapporteringen har vist seg å være verdifull også for selskapet selv er Wal-Mart. Selskapet trodde at flåten av lastebiler som fraktet varer var den største utslippskilden, men etter å ha sammenstilt et klimaregnskap viste det seg at frysedis-kene var kilden til selskapets største utslipp. Dermed innså selskapet at det ikke var nok å redusere lastebilutslippene. Mange av selskapenes rapporter kan leses på www.cdproject.net.

KLP tror at det i lengden vil være lønnsomt for selskaper å jobbe energieffektivt og redusere utslippene. Vi ser derfor på hvorvidt det finnes finansielt lønnsomme modeller som gjør oss i stand til å hensynta denne informasjonen. CDP er et viktig initiativ som bidrar til å øke kvaliteten på data som gjøres tilgjengelig for investorer.

OM CDP:

- Formålet er å innsamle og distribuere data av høy kvalitet som motiverer investorer, selskaper og regjeringer til tiltak for å forhindre klimaendringer.
- CDP er signert av 475 av verdens største investorer, som tilsammen har en forvaltningskapital på 55 billioner dollar.
- CDP støttes av flere norske investorer. KLP er CDPs norske partner.
- Mer enn 2 000 selskaper rapporterte om sine klimagassutslipp og -strategi i fjor.
- I år omfatter CDP cirka 200 nordiske selskaper, hvorav 48 norske. I fjor rapporterte kun 17 norske selskaper til CDP. Dette er tredje året undersøkelsen går ut til norske selskaper.

Klart for de første investeringene

Oppfølging av at investeringene faktisk resulterer i sosial utvikling vil stå i fokus da Norsk mikrofinansinitiativ (NMI) i løpet av sommeren vil gjøre sine første investeringer.

NMI har en dobbel bunnlinje og forventer både finansiell avkastning og sosial utvikling. Tallene for finansiell avkastning taler slett tydelige språk, men NMI vil fra starten av være nøye med også å måle investeringenes utviklingseffekter.

NMI vil presse sine fondsforvaltere og mikrofinansinstitusjoner til å bruke en rekke indikatorer som er utviklet av bransjen for å måle og rapportere på utviklingseffektene. Indikatorene omhandler alt fra investeringssinstitusjonens rutiner til konkrete resultater av utlånsvirksomheten, for eksempel hvilke samfunnssegment kundene kommer fra, andel kunder som avbryter programmet, andel kunder som sparer i bank eller andel kunder som lever under fattigdomsgrensen.

"Dette vil være en prioritet for NMI. Vi kommer til å sørge for at vi får god informasjon og jevnlig rapportering fra våre investeringspartnere", sier NMIs direktør Richard Weingarten.

Mange investeringsmuligheter

NMI regner med å gjøre de første investeringene i løpet av sommeren. Weingarten mener at mikrofinansindustrien har svart bra på den internasjonale finanskrisen. "Renter og kostnader har gått noe opp, men frem til nå har bransjen har tilpasset seg og klart seg bra når det gjelder porteføljerresultater og risiko.

Utfordringen er i hovedsak begrenset likviditet og tilgang til kapital, men fra NMIs ståsted skaper dette attraktive investeringsmuligheter", sier Weingarten.

To separate fond

NMI har to fond – Global Fund og Frontier Fund – og disse har hver sin strategi. NMI Global Fund vil konsentrere investeringene i forskjellige investeringsfond. Fondets oppgave vil være å oppdage og samarbeide med de beste mikrofinansforvalterne på internasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Fondet vil investere i både gjeld og egenkapitalinstrumenter.

NMI Frontier Fund vil primært investere i unge og ekspanderende mikrofinansinstitusjoner. Dette er organisasjoner med gode utsikter til økonomisk å kunne stå på egne ben i løpet av de neste årene. Fondet vil være rettet mer mot egenkapital enn Global Fund, og vil derfor påta seg større økonomisk risiko. NMI Frontier Fund vil også ha større eierandeler i mikrofinansinstitusjonene enn Global Fund, og være en mer aktiv investor i de institusjoner man investert i. Begge fondene vil konsentrere sine investeringer til Afrika sør for Sahara, og Sør og Sørøst-Asia.

NMI er et samarbeid mellom statlige og private aktører med total forvaltningskapital på 600 millioner kroner over en femårsperiode.

Det er ikke
likegyldig
hvordan
avkastning
skapes.

Stemmegivning på generalforsamlinger

Generalforsamlingen er en viktig arena for dialog mellom selskapsledelsen og aksjonærene. Som eier i mange børsnoterte selskaper bruker KLP og KLP-fondene stemmeretten sin aktivt - både i Norge og i utlandet.

For KLP og KLP-fondenes stemmegivning i norske selskaper diskuterer vi generalforsamlingene sak for sak internt. Vår stemmegivningspolicy bygger på *Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse*.

For utenlandske aksjer stemmer KLP og KLP-fondene via fullmakt gjennom vår tjenesteleverandør Risk Metrics. De stemmer i tråd med de kriterier vi har fastsatt som bygger på internasjonale prinsipper for beste praksis innen eierstyring og selskapsledelse. Disse skal ivareta våre interesser som aksjeeiere – ikke bare i forhold til tradisjonelle finansielle temaer og selskapsledelse, men også selskaps påvirkning på samfunnet miljømessig og

sosialt. Vi støtter resolusjoner som vurderes å bidra til en langsiktig verdiskaping for aksjonærer og andre interessenter.

Det å stemme på denne måten ved bruk av en tjenesteleverandør som har spesialisert seg på dette området, gjør at vi opptrer konsistent og i konsensus med mange andre internasjonale investorer. Dette er en viktig plattform for vårt samarbeid med andre investorer.

Per i dag stemmer KLP i følgende 15 markeder: Australia, Canada, Frankrike, Hongkong, Irland, Japan, Nederland, New Zealand, Norge, Portugal, Singapore, Sveits, Storbritannia, Tyskland og USA.

NORSK ANBEFALING FOR EIERSTYRING OG SELSKAPSLLEDELSE

Den norske standarden for eierstyring og selskapsledelse bygger på et følg eller forklar-prinsipp. Den er forankret i aksje-, regnskaps-, børs- og verdipapirlovgivningen, men inneholder bestemmelser og veiledninger som dels utdyper og dels går lengre enn lovgivningen. Les anbefalingen i detalj på www.nues.no. Den omhandler følgende punkter:

1. Redegjørelse for eierstyring og selskapsledelse
2. Virksomhet
3. Selskapskapital og utbytte
4. Likebehandling av aksjeeiere og transaksjoner med nærstående
5. Fri omsettelighet
6. Generalforsamlingen
7. Valgkomité
8. Bedriftsforsamling og styre, sammensetning og uavhengighet
9. Styrets arbeid
10. Risikostyring og intern kontroll
11. Godtgjørelse til styret
12. Godtgjørelse til ledende ansatte
13. Informasjon og kommunikasjon
14. Selskapsvertakelse
15. Revisor

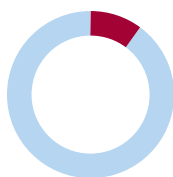
Stemmegivning i Norge

	Pr. 30.4.2009	2008
Antall generalforsamlinger	30	29
Antall saker	272	274
Andel saker hvor KLP og KLP-fondene stemte mot styrets forslag	6%	1%
Andel saker hvor KLP og KLP-fondene avstod fra å stemme	2%	-

KLP har ingen statistikk for 2007 over stemmegivning i selskaper som er børsnoterte i Norge.

Resolusjoner

Temaer	Antall saker	For styrets forslag	Mot styrets forslag eller avstå	Antall saker i 2008
Rutinesaker	135	99%	1%	131
Styrerelaterte saker	61	95%	5%	67
Selskapskapital	41	93%	7%	42
Godtgjørelse	28	64%	36%	32
Aksjonærforslag	4	50%	50%	2
Fusjoner og omorganiseringer	3	100%	0%	0
Anti-overtakelse	0	-	-	0
Totalt	272	92%	8%	274

10%
Ikke stemt

90%
Stemt

KLP og KLP-fondene har stemt på cirka 90 prosent av de generalforsamlinger de har hatt stemmerett på i perioden 1.1-30.4.2009. Dette gjelder for selskaper som er notert på Oslo Børs.

➔ Våren 2009 har KLP og KLP-fondene jobbet mer systematisk med stemmegivningen på norske selskapers generalforsamlinger. Informasjon om hvordan vi har stemt finner du på www.klp.no.

Stemmegivning internasjonalt

	Pr. 30.4.2009	2008	2007
Antall generalforsamlinger	411	1 539	45
Antall saker	8 374	33 703	300
Andel saker hvor KLP og KLP-fondene stemte mot styrets forslag	10%	10%	8%

Stemmegivningen internasjonalt startet høsten 2007.

Resolusjoner

Temaer	Antall saker	For styrets forslag	Mot styrets forslag eller avstå	Antall saker i 2008
Styrerelaterte saker	4 362	91%	9%	20 775
Rutinesaker	1 695	96%	4%	5 518
Selskapskapital	1 308	90%	10%	2 891
Godtgjørelse	522	70%	30%	2 267
Fusjoner og omorganiseringer	140	84%	16%	909
Obligasjonseiermøter	36	100%	0%	82
Anti-overtakelse	19	63%	37%	219
Totalt	8 082	90%	10%	32 661

Aksjonærforslag

Temaer	Antall saker	For styrets forslag	Mot styrets forslag eller avstå	Antall saker i 2008
Styrerelaterte saker	120	30%	70%	356
Godtgjørelse	88	26%	74%	202
Rutinesaker	21	29%	71%	153
Eierstyring og selskapsledelse	21	38%	62%	61
Helse og miljø	8	0%	100%	72
Generelle økonomiske saker	3	33%	67%	2
Menneskerettigheter	2	0%	100%	32
Anti-samfunnsansvar	2	100%	0%	14
Annet	27	44%	56%	150
Totalt	292	30%	70%	1 042

Dialog, observasjon og ekskludering

KLP er i dialog både med selskaper som er ekskluderte og med selskaper som er under observasjon. Målet er i begge tilfeller en forbedring av selskapets policy og praksis.

KLPs erfaring er at kombinasjonen av dialog og ekskludering er effektiv for oppnå forbedringer. Åpenheten rundt våre uttrekk og kriterier legger tyngde bak kravene vi stiller til selskapene i vårt engasjement.

Ekskludering er en siste utvei hvis selskapet ikke viser vilje til forbedring. I dialogen med ekskluderte selskap er målet å bidra til endring slik at selskapet kan inkluderes igjen. Per 15. mai har GES i tillegg 66 selskaper under observasjon. En del av disse selskapene vil KLP, ofte sammen med andre investorer, forsøke å påvirke. I dialogen med selskaper som er under observasjon er målet å bidra til at ekskludering kan unngås. I begge tilfeller er det de samme fire kriteriene som gjelder for å måle fremgang (se kriteriene på side 23).

Dialog er vanligvis en kombinasjon av møter, e-postkorrespondanse og telefonkonferanser.

Kilder og analyseprosess

De nesten 2 000 selskapene i KLPs investeringsunivers overvåkes kontinuerlig. Analysene som utgjør grunnlaget for KLPs engasjement og uttrekk kommer i hovedsak fra GES Investment Services (GES).

GES Investment Services følger daglig 9 000 nyhetskilder, FN-organisasjoner, bransjetidsskrifter og nyhetsbrev. Dersom et selskap

assosieres til kritikkverdige forhold, utreder så GES hendelsen og kontakter selskapet for deres kommentarer og en dialog omkring hendelsen på våre vegne. GES er også i dialog med andre interessenter for å få et mest mulig objektivt bilde.

Dersom utredningen konkluderer med at selskapet assosieres til hendelsen og selskapet over tid ikke viser ansvar for eller vilje til å ta tak i de kritikkverdige forholdene, vil GES anbefale KLP å trekke seg ut av selskapet. Enhver beskyldning skal være bekreftet enten av selskapet selv eller av en troverdig offisiell kilde, for eksempel myndigheter eller FN-organer.

I tillegg til GES støtter vi oss også på Etikkrådet for Statens pensjonsfond – Utland (SPU).

Eksklusjonskriterier

Målet med KLPs engasjement er en bærekraftig forretningsdrift i tråd med internasjonale normer innen følgende områder:

- menneskerettigheter
- arbeidstakerrettigheter
- miljø
- anti-korrupsjon
- våpen som bryter med grunnleggende humanitære prinsipper
- tobakk

Selskapsdialog

15.11.2008–15.5.2009

Selskap	Status	Tema
AES	Ekskludert	Menneskerettigheter
Grupo Ferrovial	Re-inkludert juni 2009	Miljø
Monsanto	Re-inkludert juni 2009	Miljø
Norsk Hydro	Tidligere under observasjon	Arbeidstakerrettigheter
Odfjell	Under observasjon	Arbeidstakerrettigheter og miljø
Thales	Re-inkludert juni 2009	Korrupsjon og våpen

Målet er **alltid** å påvirke selskapene til en langsiktig og bærekraftig verdiskaping.

Under kritisk observasjon

Selskaper under kritisk observasjon er selskaper som er svært nære utelukkelse. Vi vil dog forsøke med en aktiv dialog fremfor utelukkelse i første omgang.

Eutelsat Communications

I juni 2008 opphørte Eutelsat kringkastingen av NTDTV, en regimeuavhengig kinesisk tv-kanal som tidligere ble kringkastet i Kina. Selskapet hevder at årsaken er en teknisk feil i en av satellittene som ikke er reparerbart, mens kritikere mener at det finnes bevis for at den egentlige årsaken er at selskapsledelsen ønsket å tilfredsstille kinesiske myndigheter for å komme inn på det kinesiske markedet. Europaparlamentet har vedtatt en deklarasjon hvor man oppfordrer Eutelsat til å gjenoppta kringkastingen.

Exxon Mobil

Exxons datterselskap Exxon Neftegas driver et olje- og gassprosjekt ved Sakhalin Island, et område som er det eneste kjente beiteområdet for vestlig gråhval. Den vestlige gråhvalen er på rødlisten over internasjonalt truede arter. Ifølge forskning fra miljøorganisasjonen IUCN har hvalenes betende forandret seg og antallet hvaler minket dramatisk i 2008. Organisasjonen har konkludert med at alle aktiviteter i 2009 bør settes på vent til man har fått full oversikt over bestanden og årsakene til den dramatiske forandringen.

Flere selskaper tar ansvar

Det er med glede vi kan ønske syv selskaper velkommen inn i varmen. Fire av selskapene har KLP hatt en direkte dialog med. Det at selskapene har ryddet opp i de kritikkverdige forholdene og at de også lytter til utenlandske minoritetsaksjonærer viser at selskapene tar samfunnsansvar.

Exxon Mobil

Exxon Mobil ble utelukket fra KLPs investeringer på grunn av korrupsjonsmistanker i Ekvatorial-Guinea. I en utredning som det amerikanske senatet har gjort om seks amerikanske oljeselskapers virksomhet i Ekvatorial-Guinea, kritiseres Exxon for systematisk, og gjennom flere år, å ha betalt hundretalls millioner dollar til presidenten, hans slektninger og regjeringsmedlemmer, som en del av produksjonsdelingskontraktene i Ekvatorial-Guinea.

Exxon kan nå vise til et solid anti-korrupsjonssarbeid og har spilt en aktiv rolle i utviklingen av anti-korrupsjonsprogrammet Extractive Industries Transparency Initiative (EITI). Dialog med selskapet og andre interessenter bekrefter et betydelig engasjement for å forhindre korrupsjon og for å påvirke myndigheter i Ekvatorial-Guinea.

Fremdrift:

- 1 2008 Ekskludert: Desember 2004
Årsak: Korrupsjon
- 2 2008 Kilde: GES
Land: USA
- 3 2008 Industri: Olje og gass
Indeks: MSCI, FTSE
- 4 2009

Marathon Oil

Marathon Oil har vært utelukket fra KLPs investeringer på grunn av samme årsak som Exxon Mobil, nemlig korrupsjonssaken i Ekvatorial-Guinea. Marathon Oil har vært mistenkt for å ha betalt flere millioner dollar til presidenten, hans slektninger og regjeringsmedlemmer, i forbindelse med utviklingen av et stort gassfelt.

Marathon kan nå vise til en robust anti-korrupsjonspolicy og kontrollsystemer, og har vært aktiv i etableringen av anti-korrupsjonsprogrammet Extractive Industries Transparency Initiative (EITI). Selskapet har i dialog med KLP redegjort for sin nulltoleranse til korrupsjon, selskapets retningslinjer og etablerte kontroller for å forhindre korrupsjon. I etterkant har selskapet fått en bekrefteelse fra amerikanske myndigheter om at de har avsluttet sin etterforskning av saken.

Fremdrift:

- 1 2008 Ekskludert: Desember 2004
Årsak: Korrupsjon
- 2 2008 Kilde: GES
Land: USA
- 3 2008 Industri: Olje og gass
Indeks: MSCI, FTSE
- 4 2009

- 1 Den rapporterte hendelsen har opphørt.
- 2 Selskapet har håndtert den rapporterte hendelsen og konsekvensene på en ansvarlig måte.
- 3 Selskapet har systemer og rutiner på plass for å forhindre at lignende skjer i fremtiden.
- 4 Punkt 1-3 er verifisert av tredjepart.

Grupo Ferrovial

Grupo Ferrovial har vært utelukket på grunn av selskapets involvering i et motorveiprojekt som ødelegger områder og dyreliv vernet i lov. I 2007 sendte EU-kommisjonen flere advarsler til polske myndigheter vedrørende byggingen av Via Baltica motorvei. EU-kommisjonen annonserte at de vil ta Polen til EU-domstolen. Miljøtillatelsen ble trukket av en polsk domstol og prosjektet er nå stoppet. De polske myndighetene er ansvarlige for å planlegge veistrekningen, men også selskapet har et ansvar i og med at man innledningsvis ikke ønsket å gjøre en grundig miljøkonsekvensanalyse.

Selskapet har tatt tak i situasjonen, arbeidet for en tilfredsstillende løsning for alle parter og iverksatt et omfattende arbeid for å forbedre risikostyringen. Dialog med selskapet og andre interessenter bekrefter selskapets engasjement og ansvarlighet.

Fremdrift:

- 1 2008 Ekskludert: Juni 2007
Årsak: Miljøødeleggelse
Kilde: GES
Land: Spania
- 2 2007
- 3 2008 Industri: Bygg og anlegg
Indeks: MSCI, FTSE
- 4 2009

Monsanto

Monsantos ekskluderingsårsak var manglende vilje til å ta ansvar for miljøskadene forårsaket i Wales. Selskapet dumpet sitt kjemiske avfall i Brofiscinområdet under 1960- og 1970-årene. En rapport fra de britiske miljømyndighetene viser at grunnvannet fortsatt forurenses av polychloreret biphenyl (PCB), som anses å være et av de giftigste kjemikalier mennesket noen gang har laget. Rapporten er et resultat av myndighetenes undersøkelser da det i 2003 ble oppdaget lekkasjer fra området. Kjemikalier er blitt funnet i jord, vekstliv og både overflate- og grunnvann. Brofiscinområdet er blitt kalt det mest forurensede i Storbritannia.

Dialog med selskapet og interessenter bekrefter at Monsanto vil samarbeide med myndighetene for å få fjernet problemene og forurensningen. Planleggingen av rehabiliteringsarbeidet i området har startet.

Fremdrift:

- 1 2009 Ekskludert: Juni 2007
Årsak: Miljøødeleggelse
Kilde: GES
Land: USA
- 2 2009
- 3 2008 Industri: Gjødelse og jordbrukskjemikalier
Indeks: MSCI, FTSE
- 4 2009

Thales

Thales ble i 2005 utelukket på grunn av klasevåpenproduksjon. I tillegg ble selskapet i 2006 knyttet til korrupsjonsmistanker. Thales er beskyldt for å ha bestukket Sør-Afrikas tidligere visepresident Jacob Zuma i forbindelse med en våpenhandel i landet. Høyesteretten i Durban har uttalt at det var «uten tvil» at Thales sørafrikanske datterselskap hadde gjort seg skyldig i korrupsjon, men høsten 2008 ble det klart at Zuma ikke ble dømt. I tillegg har en tidligere direktør i Thales offentlig beskyldt selskapet for systematisk korrupsjon, og Thales er etterforsket for korrupsjon i flere land. Dette indikerer systematisk korrupsjon i selskapet.

Det har dog ikke kommet nye rapporter om korrupsjonstilfeller i den senere tid. Selskapet har blant annet etablert et svært robust anti-korrupsjonsprogram som reflekterer virksomhetens betydelige risiko på området.

Thales har offentlig og direkte til KLP bekräftet at selskapet ikke lenger er involvert i produksjon eller salg av klasevåpen. Frankrike har også signert Oslokonvensjonen om klasevåpen. Thales er i mai 2009 fortsatt utelukket fra Statens Pensjonsfond – Utland på grunn av klasevåpenproduksjon. Etikkrådet for Statens Pensjonsfond – Utland, har foreløpig ikke oppdatert sin tilråding angående selskapet. KLP velger derfor å avvikle fra Statens Pensjonsfonds utelukkelse i denne spesifikke saken.

Fremdrift (korrupsjon)

- 1 (V) 2007 Ekskludert: Desember 2005
Årsak: Korrupsjon og produksjon av klasebomber
- 2 (V) 2007 Kilde: GES, SPU
- 3 (V) 2008 Land: Frankrike
- 4 (V) 2009 Industri: Luftfart og forsvar
Indeks: MSCI, FTSE

Richemont

Richemont har tidligere vært en stor eier i British American Tobacco, men har nå solgt sine andeler i tobakksindustrien.

PetroChina

En eksplosjon ved en av PetroChinas fabriker førte til at 100 tonn kjemikalier rant ut og dannet et 80 kilometer langt giftbelte i Songhuafloden. Fem arbeidere døde og over 70 ble skadet. Selskapet har nå betalt bøtene man ble pålagt av myndighetene for å dekke oppryddingsarbeidet, og iverksatt et nytt styringssystem for helse, miljø og sikkerhet.

Fremdrift

- 1 (V) 2006 Ekskludert: Juni 2006
Kilde: GES
- 2 (V) 2008 Land: Hongkong
- 3 (V) 2007 Industri: Olje og gass
Indeks: Inngår ikke i KLPs referanseindeks
- 4 (V) 2009

Chevron

Chevron er dessverre fortsatt ekskludert på grunn av alvorlig miljøskade, men én eksklusjonsårsak, brudd på menneskerettigheter, har selskapet gjort noe med. Årsaken til eksklusjon er at sikkerhetsstyrkene, med Chevrons tillatelse, benyttet Chevronkontrakterte båter og helikoptre under angrep på landsbyer i Warri-deltaet. Det gjorde de også i en gissel-situasjon på en oljeplattform. Som kontraktør til den nigerianske regjeringens sikkerhetsstyrker løper Chevron stor risiko for å bryte menneskerettigheter. Dialog med selskapet og andre interessenter bekrefter at Chevron har implementert *Voluntary Principles for Human Rights* i sine operasjoner i Nigeria.

Fremdrift

- 1 (V) 2001 Ekskludert: Desember 2002
Årsak: Brudd på menneskerettigheter og miljødelegger
- 2 (V) 2001 Kilde: GES
- 3 (V) 2008 Land: USA
- 4 (V) 2009 Industri: Olje og gass
Indeks: MSCI, FTSE

Ekskluderte selskaper

Menneskerettigheter

■ AES	USA	kraftprodusent	
■ Alstom	Frankrike	elektrisk utstyr	
■ China Mengniu Dairy	Kina	matvarer	
■ Dongfeng Motor Group	Hongkong	bilprodusent	NY
■ Incitec Pivot	Australia	gjødsel og jordbrukskjemikalier	NY
■ L-3 Communications*	USA	luftfart og forsvar	
■ Vedanta Resources*	Storbritannia	metaller og gruvedrift	
■ Wesfarmers	Australia	stormarked	
■ Yahoo!	USA	Internet (programvare og tjenester)	

Arbeidstakerrettigheter

■ Bridgestone	Japan	dekk og gummi	
■ Group 4 Securicor	Storbritannia	sikkerhets- og alarmtjenester	
■ Toyota Motor	Japan	bilprodusent	
■ Wal-Mart Stores	USA	stormarked	

Miljø

■ Barrick Gold	Canada	metaller og gruvedrift	NY (februar)
■ Chevron	USA	olje og gass	
■ DRDGold	Sør-Afrika	gull	
■ Duke Energy	USA	kraftselskap	
■ Freeport McMoRan	USA	metaller og gruvedrift	
■ Rio Tinto	Storbritannia	metaller og gruvedrift	
■ Vedanta Resources*	Storbritannia	metaller og gruvedrift	

Korrupsjon

■ Hess	USA	olje og gass	
--------	-----	--------------	--

Våpenprodusenter

■ Alliant Techsystems	USA	luftfart og forsvar	
■ BAE Systems	Storbritannia	luftfart og forsvar	
■ Boeing	USA	luftfart og forsvar	
■ EADS	Nederland	luftfart og forsvar	
■ Finmeccanica	Italia	luftfart og forsvar	
■ GenCorp	USA	luftfart og forsvar	
■ General Dynamics	USA	luftfart og forsvar	
■ Hanwha Corporation	Sør-Korea	kjemikalier	
■ Honeywell	USA	luftfart og forsvar	
■ L-3 Communications*	USA	luftfart og forsvar	
■ Lockheed Martin	USA	luftfart og forsvar	
■ Northrop Grumman	USA	luftfart og forsvar	
■ Poongsan	Sør-Korea	metaller og gruvedrift	
■ Raytheon	USA	luftfart og forsvar	
■ Safran	Frankrike	luftfart og forsvar	
■ Serco Group	Storbritannia	miljø- og anleggstjenester	
■ Singapore Technologies Engineering	Singapore	luftfart og forsvar	
■ Textron	USA	industriell konglomerat	
■ United Technologies	USA	luftfart og forsvar	

Tobakksprodusenter

■ Altadis	Spania	tobakk	
■ Altria Group	USA	tobakk	
■ British American Tobacco	Storbritannia	tobakk	
■ Imperial Tobacco	Storbritannia	tobakk	
■ Japan Tobacco	Japan	tobakk	
■ Lorillard	USA	tobakk	
■ Philip Morris	USA	tobakk	
■ Reynolds American	USA	tobakk	
■ Swedish Match	Sverige	tobakk	

* Selskapet er ekskludert av flere grunner.

A close-up photograph of a hand holding a small white flower. The hand is positioned in the center, with the fingers gently gripping the stem. The flower is on the right side, with its petals visible. The background is a soft, out-of-focus blue. The text is overlaid on the image in a white, sans-serif font.

Målet er alltid
å påvirke
selskapene til
en langsiktig
og bærekraftig
verdiskaping.

Fire krav for inkludering

- 1 Den rapporterte hendelsen har opphørt.
- 2 Selskapet har håndtert den rapporterte hendelsen og konsekvensene på en ansvarlig måte.
- 3 Selskapet har systemer og rutiner på plass for å forhindre at lignende skjer i fremtiden.
- 4 Punkt 1-3 er verifisert av tredjepart.

Menneskerettigheter

Menneskerettighetene er et av de viktigste internasjonale verdigrunnlagene. Som en del av KLPs verdigrunnlag, ansvarlig investeringsstrategi og gjennom vår deltakelse i FNs Global Compact, ønsker vi å støtte internasjonale menneskerettigheter og ikke medvirke til brudd på disse. En konsekvens er at ni selskaper er utelukket fra våre investeringer.

Fremdrift:

AES

Ekskludert siden: Desember 2008

Kilde: GES

Land: USA

Industri: Kraftselskap

Indeks: MSCI, FTSE

AES driver den hydroelektriske dammen Chan 75 i Panama, som ifølge FN-rapporter assosieres til brudd på menneskerettighetene til urbefolkningen Ngöbe. Sommeren 2008 sendte FN to hastende appeller til staten Panama for å varsle om forflytting, tap av bosted, ødeleggelse av jordbruksmarker og utstrakt bruk av vold og arrestasjoner av medlemmer i urbefolkningsgruppen som motsatte seg prosjektplanene. Konstruksjonen av dammen fører til at lokalsamfunnet Charco la Pava oversvømmes og må flyttes, men innbyggerne har ikke blitt hørt.

-
-
-
-

Fremdrift:

ALSTOM

Ekskludert siden: Desember 2007

Kilde: GES

Land: Frankrike

Industri: Elektrisk utstyr

Indeks: MSCI, FTSE

En spesialutsending for FNs menneskerettighetsråd oppfordret i august 2007 selskaper som er involvert i Merowe Dam-prosjektet i Sudan til å stoppe sine operasjoner på grunn av rapporter om menneskerettighetsbrudd i forbindelse med en stor tvangsflytting av mennesker; cirka 50 000 beregnes å være nødt til å flytte på grunn av dambyggingen. Blant de involverte selskapene var Alstom, som er hovedleverandøren av elektrisk utstyr til prosjektet. Ingen av selskapene har fulgt anbefalingen fra FNs spesialutsending.

-
-
-
-

Fremdrift:

CHINA MENGNIU DAIRY

Ekskludert siden: Desember 2008

Kilde: GES

Land: Kina

Industri: Matvarer

Indeks: Inngår ikke i KLPs referanseindeks

I september 2008 kunngjorde kinesiske myndigheter at melkepulver for barn hadde blitt forgiftet med melamin. Dette ledet til at fire barn døde og cirka 94 000 fikk nyrestein og nyresvikt. Melamin er et kjemikalie som brukes til å lage plast og inneholder ikke næring. Involvert i denne skandalen var noen av Kinas største meierier, blant annet China Mengniu Dairy som har innrømmet at noen av selskapets produkter var forgiftet. Underleverandører har blandet melk med vann for å øke mengden, og blandet inn melamin for å øke proteinnivået.

-
-
-
-

Fremdrift:

DONGFENG MOTOR GROUP

Ekskludert siden: Juni 2009

Kilde: SPU

Land: Hongkong

Industri: Bilprodusent

Indeks: Inngår ikke i KLPs referanseindeks

Dongfeng Motor Group leverer militære kjøretøyer til burmesiske myndigheter. Utelukkelsen av Dongfeng er en konsekvens av retningslinjene til Statens pensjonsfond - Utland, som sier at investeringer i selskaper som selger våpen og militært materiell til stater som står oppført på listen over de lands statsobligasjoner fondet er avskåret fra å investere i, skal unngås. De nåværende sanksjonene fra både USA og EU forbyr all eksport og salg av våpen og militært materiell til Burma.

-
-
-
-

NY

Fremdrift:

INCITEC PIVOT

Ekskludert siden: Juni 2009

Kilde: GES

Land: Australia

Industri: Gjødning og jordbruks-

kjemikalier
Indeks: MSCI

NY

-
-
-
-

Incitec Pivot importerer fosfatstein fra Vest-Sahara, som er okkupert av Marokko. Den internasjonale domstolen (ICJ) har fastslått at Marokko ikke har noen rettslige krav til Vest-Sahara og følgelig ikke til Vest-Saharas naturressurser. Utvinning av naturressurser fra okkuperte områder, Vest-Sahara spesielt, har også blitt erklært ulovlig av FNs visegeneralsekretær for juridiske saker i 2002.

Fremdrift:

L-3 COMMUNICATIONS

Ekskludert siden: Desember 2005

Kilde: GES

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

-
-
-
-

I den amerikanske arméens utredning om mishandling og tortur i Abu Ghraib-fengselet i Irak 2003-2004, fastslås det at ansatte i selskapet Titan har vært delaktige i eller tilstede ved mishandlinger. Ifølge rapporten har Titan ikke adressert problemstillingen på en effektiv måte og ikke gitt gode nok instruksjoner til sine ansatte. Titan ble senere oppkjøpt av L-3 Communications, som dermed tar over ansvaret. Selskapet leverer fortsatt tolkingstjenester til den amerikanske armé. Selskapet må derfor få mekanismer på plass for å unngå at menneskerettighetsbrudd skjer igjen, spesielt i land som Irak og Afghanistan. Se videre begrunnelse for ekskludering av L-3 Communications under våpenprodusenter.

Fremdrift:

VEDANTA RESOURCES

Ekskludert siden: Desember 2008

Kilde: GES, SPU

Land: Storbritannia

Industri: Metaller og gruvedrift

Indeks: MSCI, FTSE

-
-
-
-

Vedanta Resources er i ferd med å etablere aluminiumsproduksjon i Orissa i India. I denne prosessen har selskapet ifølge indiske myndigheter gjort seg skyldig i brudd på menneskerettigheter, bl.a. tvangsforflytting, vold og trusler mot befolkningen. Selskapet har brutt indiske miljølover, villedet myndigheter og forårsaket grov miljøskade, bl.a. utslipp av vann med høyt innhold av tungmetaller til elver og grunnvann. Etableringen av anlegget vil innebære hogging av flere kvadratkilometer skog i et av Indias mest artsrike områder med flere truede arter. Selskapet er også anklaget for ulovlige produksjonsutvidelser, uforsvarlig håndtering av farlig avfall, overgrep mot stammefolk, elendige lønnsvilkår og farlige arbeidsforhold i gruvene og fabrikkene.

Fremdrift:

WESFARMERS

Ekskludert siden: Desember 2007

Kilde: GES

Land: Australia

Industri: Stormarked

Indeks: MSCI, FTSE

-
-
-
-

Wesfarmers er ekskludert på grunn av ulovlig utvinning av naturressurser i Vest-Sahara og dermed indirekte støtte til Marokkos okkupasjon av landet. Selskapet har bekreftet importen av fosfatstein. Den internasjonale domstolen (ICJ) fastslo i 1975 at Marokko ikke har noen rettslige krav på Vest-Sahara og følgelig ikke på Vest-Saharas naturressurser. Utvinning av naturressurser fra okkuperte områder, Vest-Sahara spesielt, ble erklært ulovlig av FNs visegeneralsekretær for juridiske saker i 2002.

Fremdrift:

YAHOO!

Ekskludert siden: Desember 2005

Kilde: GES

Land: USA

Industri: Internet

(programvare og tjenester)

Indeks: MSCI, FTSE

-
-
-
-

Yahoo har gjort seg skyldig i brudd på ytringsfriheten, etter å ha overlevert kinesiske myndigheter informasjon som førte til ti års fengselsstraff for en kinesisk journalist. Journalisten hadde sendt informasjon om et hemmelig dekret der myndighetene skriver om hvordan man skulle hindre demonstrasjoner på tiårsdagen for massakren på Den himmelske fredsplass til utenlandske internett-sider. Yahoo overleverte informasjon som knyttet e-posten til journalistens ip-adresse og fysiske lokalisering. Yahoo viser til at man må følge lokale myndigheter, til tross for at overføring av såkalte statshemmeligheter per internett kan medføre dødsstraff i Kina.

Arbeidstakerrettigheter

Det er noen grunnleggende rettigheter enhver arbeidstaker har. I FN har minimumsstandarder for arbeidsvilkår som omhandler blant annet organisasjonsfrihet, forbud mot tvangsarbeid, barnarbeid og diskriminering blitt fastsatt. Disse standardene bør etterleves uansett hvor i verden arbeidstakeren er på jobb. Som en konsekvens er fire selskaper utelukket fra våre investeringer.

Fremdrift:

BRIDGESTONE

Ekskludert siden: Desember 2006

Kilde: GES

Land: Japan

Industri: Dekk og gummi

Indeks: MSCI, FTSE

1

2

3

4

Firestone, et datterselskap av Bridgestone, driver verdens største gummiplantasje i Liberia. Med 6 000 ansatte er selskapet den største private arbeidsgiveren i landet. Barnarbeid rapporteres å forekomme på plantasjonen, og barn fra ni og ti års alder sies å være i arbeid for å gjøre det mulig for foreldrene sine å oppnå den daglige kvote som selskapet har fastsatt. FN rapporterer om bruken av barnarbeid på plantasjonen i en rapport fra 2006. Selskapet er også anmeldt av International Labor Rights Fund (ILRF) for samme forhold. Rettsaken pågår fortsatt. Bridgestone sier at en policy mot barnarbeid er på plass, den er dog ikke offisiell og blir ifølge arbeidere ikke håndhevet. Et viktig fremskritt er at en kollektivavtale ble signert på plantasjonen sommeren 2008.

Fremdrift:

GROUP 4 SECURICOR

Ekskludert siden: Juni 2008

Kilde: GES

Land: Storbritannia

Industri: Sikkerhets- og alarmtjenester

Indeks: MSCI

1

2

3

4

Group 4 Securicor (G4S) er anklaget for systematiske brudd på arbeidstagerrettigheter i tolv land. I minst fem land er bruddene bekreftet av offisielle kilder, blant annet av den internasjonale arbeidsorganisasjonen ILO og nasjonale rettsinstanser. Anklagene gjelder forbud mot fagorganisering, trakassering av fagforeningsrepresentanter, ulovlige oppsigelser, brudd mot arbeidslov, brudd mot kollektivavtaler og underbetaling av overtidsarbeid. Et viktig fremskritt er at en global avtale med den internasjonale fagforeningsalliansen Union Network International (UNI) ble signert i slutten av 2008.

Fremdrift:

TOYOTA MOTOR

Ekskludert siden: Desember 2005

Kilde: GES

Land: Japan

Industri: Bilprodusent

Indeks: MSCI, FTSE

1

2

3

4

Fagforeningen hos Toyota på Filippinene hevder at selskapet forhindrer arbeiderne å organisere seg og forhandle om kollektivavtale. Saken undersøkes av det filippinske rettssystemet og av den internasjonale arbeidstakerorganisasjonen ILO. ILO oppgir flere punkter hvor Toyota bryter med internasjonal arbeidsrett. Selskapet har motarbeidet opprettelse av fagforeninger, sagt opp arbeidere uten lovlig grunn og truet arbeidere som planlegger å fagorganisere seg.

Fremdrift:

WAL-MART STORES

Ekskludert siden: Juni 2003

Kilde: GES, SPU

Land: USA

Industri: Stormarked

Indeks: MSCI, FTSE

1

2

3

4

En jevn strøm av rapporter i media og rettsaker vitner om systematisk dårlige arbeidsforhold i Wal-Mart. Selskapet kritiseres for gjentatte brudd på arbeidstakerrettigheter på flere områder. Kritikken gjelder barnarbeid, fabrikker som utnytter arbeidskraften, diskriminering av kvinner og motarbeidelse av fagforeninger. Høsten 2008 vant 67 500 tidligere og nåværende ansatte en rettsak hvor Wal-Mart ble dømt for systematisk å ha tilbakeholdt lønn til de ansatte. Dommen ble avgjort i den høyeste rettsinstansen i Massachusetts, og mer enn 30 lignende rettsaker mot Wal-Mart pågår i andre amerikanske delstater.

Miljø

Miljøet er et felles gode, men også et felles ansvar. Ved å utelukke selskaper som gjør seg skyldige i alvorlige miljøskader, ønsker KLP å gi et tydelig signal om at miljøet bør stå høyt på agendaen. Som en konsekvens er syv selskaper utelukket fra våre investeringer.

Fremdrift:

BARRICK GOLD

Ekskludert siden: Februar 2009

Kilde: GES, SPU

Land: Canada

Industri: Metaller og gruvedrift

Indeks: MSCI, FTSE

-
-
-
-

Barrick Gold, verdens største gullprodusent, driver blant annet Porgera-gullgruven i Papua New Guinea. Selskapet bruker et naturlig elvesystem for transport og deponering av gruveavfall. Dette har både en fysisk og en kjemisk effekt som påvirker vannkvaliteten, mennesker og dyreliv. Spesielt utslipp av tungmetaller som kvikksølv vil være svært problematisk i lang tid fremover. Avfallet inneholder høye konsentrasjoner av blant annet arsen, kadmium, kobber, bly, sink. De miljøskadene som elvedeponering kan forårsake er velkjente, men selskapet har ikke gjennomført vesentlige tiltak for å forhindre eller redusere disse skadene.

Fremdrift:

CHEVRON

Ekskludert siden: Juni 2004

Kilde: GES

Land: USA

Industri: Olje og gass

Indeks: MSCI, FTSE

-
-
-
-

I 2004 startet en rettsak mot Chevron for avfallshåndteringen i regnskogen i Ecuador hvor ChevronTexaco, som selskapet da het, var operativt fra 1960-tallet til 1990-tallet. Selskapet anklages for i en årrekke å ha dumpet store mengder giftig, kreftfremkallende avfall, og dermed forurenset jord og vann for mange lokalsamfunn. Chevron bestrider funnene i flere av de undersøkelser som er gjort, men høsten 2008 bekrefter en uavhengig undersøkelse at 42 av 46 dumpingsplasser har høye nivåer av gift, og at mesteparten av disse ikke er omfattet av det opprensningsprogram Chevron er blitt enig med Ecuadors myndigheter om. Dermed gjelder rettsaken mot Chevron ikke bare miljøet, men også bedrageri.

Fremdrift:

DRD GOLD

Ekskludert siden: Mai 2007

Kilde: SPU

Land: Sør-Afrika

Industri: Gull

Indeks: Inngår ikke i KLPs referanseindeks

-
-
-
-

DRDGold er beskyldt for å forårsake alvorlig miljøskade og medvirke til alvorlige helseskader i forbindelse med gruvedriften på Papua Ny-Guinea og Fiji. Selskapet bruker bl.a. et naturlig elvesystem for deponering av avgangsmasser. Det er dokumentert at selskapets virksomhet medfører betydelige forurensninger som med stor sannsynlighet gir omfattende og varige miljøskader på økosystemene i og langs hele vassdraget, og som har store negative virkninger for lokalbefolkningens liv og helse.

Fremdrift:

DUKE ENERGY

Ekskludert siden: Desember 2006

Kilde: GES

Land: USA

Industri: Kraftselskap

Indeks: MSCI, FTSE

-
-
-
-

Duke Energy etterforskes av EPA (Environmental Protection Agency) for brudd på amerikanske Clean Air Act. Dette går tilbake til 1990-tallet da selskapet ønsket å forlenge levetiden på åtte av sine eldste kullkraftverk i USA med 20 år. Selskapet gjennomførte moderniseringsprosessen av kraftverkene fra 1940-tallet uten å installere utslippskontrollsystemer som kunne ha redusert forurensningen betydelig. De store utslippene har ifølge EPA betydelig innvirkning både på miljøet og folkehelsen.

Fremdrift: **FREEPORT MCMORAN**

1

Ekskludert siden: Juli 2006

Kilde: GES, SPU

2

Land: USA

Industri: Metaller og gruvedrift

3

Indeks: MSCI, FTSE

4

Freeport McMoRan Copper & Gold driver verdens største gullgruve og neststørste kobbergruve på Ny-Guinea i Indonesia. Selskapet deponerer gruveavfall i et naturlig elvesystem og det er påvist tungmetallavrenning fra selskapets deponier for gråberg og avdekningsmasser. Selskapet dumper så mye som 230 000 tonn per dag. Det foreligger et omfattende materiale som viser at selskapets virksomhet har forårsaket omfattende og varige miljøskader på økosystemene i og langs hele vassdraget og at selskapet i liten grad har gjennomført tiltak for å forhindre eller redusere disse skadene.

Fremdrift: **RIO TINTO**

1

Ekskludert siden: September 2008

Kilde: GES, SPU

2

Land: Storbritannia

Industri: Metaller og gruvedrift

3

Indeks: MSCI, FTSE

4

Sammen med Freeport McMoRan driver Rio Tinto verdens største gullgruve og verdens neststørste kobbergruve på Ny-Guinea i Indonesia. Grasberggruven slipper svært store mengder avgangsmasser direkte ut i et naturlig elvesystem, cirka 230 000 tonn per dag. Utslippene vil komme til å øke framover i takt med at gruen utvides. Det er dessuten stor fare for at tungmetallavrenning fra selskapets deponier for gråberg og avdekningsmasser medfører vedvarende forurensning av grunn og vassdrag. Gruven antas drivverdig fram til 2041, noe som må antas å påføre omgivelsene alvorlige miljøskader fordi ingenting tyder på at selskapet vil endre praksis i framtiden.

Fremdrift: **VEDANTA RESOURCES**

1

Ekskludert siden: Desember 2007

Kilde: GES, SPU

2

Land: Storbritannia

Industri: Metaller og gruvedrift

3

Indeks: MSCI, FTSE

4

Vedanta Resources er i ferd med å etablere aluminiumsproduksjon i Orissa i India. I denne prosessen har selskapet ifølge indiske myndigheter overtrådt indiske miljølover, villedet myndigheter og forårsaket grov miljøskade. Etableringen av anlegget vil innebære hogging av flere kvadratkilometer skog i et av Indias mest artsrike områder med flere truede arter. Det rapporteres også om at Vedanta bryter med menneskerettighetene på grunn av tvangsforflytting, vold og trusler mot befolkningen. Selskapet er videre anklaget for ulovlige produksjonsutvidelser, uforvarlig håndtering av farlig avfall, overgrep mot stammefolk, elendige lønnsvilkår og farlige arbeidsforhold i gruvene og fabrikkene.

Korrupsjon

Korrupsjon er et av verdens største økonomiske problem som forhindrer økonomisk og bærekraftig utvikling i mange land. Som ansvarlig investor og eier støtter KLP den internasjonale kampen mot korrupsjon gjennom å ekskludere selskap som assosieres til grov eller systematisk korrupsjon. Som en konsekvens er ett selskap utelukket fra våre investeringer.

Fremdrift:

HESS

Ekskludert siden: Desember 2004

Kilde: GES

Land: USA

Industri: Olje og gass

Indeks: MSCI, FTSE

Ifølge en utredning som det amerikanske senatet har gjort om seks amerikanske oljeselskapers virksomhet i Ekvatorial-Guinea, har Hess gjort seg skyldig til korrupsjon. Hess har betalt store beløp til statlige leverandører i Ekvatorial-Guinea, statsansatte, regjeringsmedlemmer og deres familiemedlemmer i perioden 1997 til 2004. Hess har i etterkant spilt en aktiv rolle i utviklingen av anti-korrupsjonsprogrammet Extractive Industries Transparency Initiative (EITI).

Produksjon og salg av våpen

Noen våpen rammer hardere – og flere sivile – enn andre. Dette vil ikke KLP medvirke til. Vi utelukker derfor selskaper som produserer eller selger våpen som bryter med grunnleggende humanitære prinsipper og som ved normal anvendelse vil medføre en betydelig risiko for å ramme sivile. Som en konsekvens er 19 selskaper utelukket fra våre investeringer.

ALLIANT TECHSYSTEMS

Ekskludert siden: Desember 2005

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: Inngår ikke i KLPs referanseindeks

Alliant Techsystems har vært involvert i flere våpenprosjekter, både som leverandør av spesialkomponenter og som hovedprodusent av hele klasebomber. Selskapet markedsfører fortsatt noen av disse på sin hjemmeside. Selskapet har blant annet produsert klasebomben CBU-87/B, som inneholder 202 stykker BLU-97 sprenglegemer. Dette er et av de mest brukte luftleverte klasevåpnene. Disse opplysningene er bekreftet av blant andre Jane's Information Group.

BAE SYSTEMS

Ekskludert siden: Januar 2006

Kilde: SPU

Land: Storbritannia

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

BAE Systems, Finmeccanica og EADS inngår i joint venture-selskapet MBDA. MBDA har i følge Jane's Air Launched Weapons kontrakt på å utvikle og produsere missilet ASMP-A for det franske flyvåpenet. ASMP-A beskrives som «nuclear warhead air-to-surface missile».

BOEING

Ekskludert siden: Januar 2006

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

Boeing leverer ifølge opplysninger på egen hjemmeside ulike former for vedlikehold og oppgraderinger av Minuteman III ICBM. ICBM utgjør hovedelementet i USAs landbaserte, strategiske kjernevåpen.

EADS

Ekskludert siden: Desember 2005

Kilde: SPU

Land: Nederland

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

European Aeronautics Defence and Space Company (EADS) bekrefter at de inngår i joint venture-selskapet TDA. Ifølge EADS produserer TDA blant annet bombekastergranaten PR Cargo, som selskapet beskriver slik: «This is a submunition projectile for 120 mm rifled mortars. Equipped with dual-effect submunitions, it engages dismounted troops and light armored vehicles». Ifølge Jane's Information Groups database Infantry Weapons inneholder PR Cargo 16 sprenglegemer og kan klassifiseres som klasebombe. Videre inngår EADS også i joint venture-selskapet MBDA sammen med BAE Systems og Finmeccanica. MBDA har ifølge Jane's Air Launched Weapons kontrakt på å utvikle og produsere missilet ASMP-A for det franske flyvåpenet. ASMP-A beskrives som «nuclear warhead air-to-surface missile». Se også omtale av BAE og Finmeccanica.

FINMECCANICA

Ekskludert siden: Januar 2006

Kilde: SPU

Land: Italia

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

BAE Systems, Finmeccanica og EADS inngår i joint venture-selskapet MBDA. MBDA har ifølge Jane's Air Launched Weapons kontrakt på å utvikle og produsere missilet ASMP-A for det franske flyvåpenet. ASMP-A beskrives som «nuclear warhead air-to-surface missile».

GENCORP

Ekskludert siden: Januar 2008

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: FTSE, inngår ikke i KLPs benchmark indeks

GenCorp produserer komponenter til klasebomber. Selskapet markedsfører stridskoder for våpensystemene GMLRS, MLRS og ATACMS på sin hjemmeside. Alle tre oppfyller definisjonen for klasevåpen i konvensjonen mot klasebomber. GenCorp er også assosiert med produksjon av kjernevåpen. GenCorps heleide datterselskap Aerojet produserer drivmiddel for missiler som ikke har annen funksjon enn å avfyre atomstridskoder.

GENERAL DYNAMICS

Ekskludert siden: Desember 2005

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

Selskapet har tidligere produsert sentrale komponenter til klasebomber, men akkurat nå er produksjonen i bero og våpenprogrammene, som bombene var planlagt for, er avsluttet. Selskapet markedsfører dog fortsatt klasebomber på sin hjemmeside.

HANWHA CORPORATION

Ekskludert siden: Januar 2008

Kilde: SPU

Land: Sør-Korea

Industri: Kjemikalier

Indeks: Inngår ikke i KLPs referanseindeks

Hanwha Corporation har bekreftet overfor Etikkrådet for Statens pensjonsfond – Utland (SPU) at de produserer luft- og bakkeleverte klasevåpen. De markedsfører også disse på sin hjemmeside.

HONEYWELL

Ekskludert siden: Januar 2006

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

Selskapet har gjennom datterselskapet Honeywell Technology Solutions Inc. ansvaret for reparasjon, utvikling, kalibrering, drift og vedlikehold av måleinstrumenter samt registrering av data ved simulering av kjernevåpendetonasjoner ved White Sands Missile Range i New Mexico.

L-3 COMMUNICATIONS

Ekskludert siden: Desember 2005

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

L-3 Communications har bekreftet overfor GES og Etikkrådet for Statens pensjonsfond – Utland (SPU) at de tilbyr komponenter til klasebomber. For ytterligere begrunnelse for ekskludering av L-3 Communications, se menneskerettigheter.

LOCKHEED MARTIN

Ekskludert siden: Desember 2005

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

Lockheed Martin produserer ifølge egen hjemmeside blant annet ulike missiler som kategoriseres som klasevåpen. Selskapet produserer også ulike andre varianter av denne typen våpen, samt komponenter. Disse opplysningene er bekreftet av Jane's Information Group.

NORTHROP GRUMMAN

Ekskludert siden: Januar 2006

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

Selskapet er ifølge egen pressemelding kontraktør for vedlikehold og oppgradering av US Air Force's Minuteman III ICBM. ICBM utgjør hovedelementet i USAs landbaserte, strategiske kjernevåpen.

POONGSAN

Ekskludert siden: Januar 2007

Kilde: SPU

Land: Sør-Korea

Industri: Metaller og gruvedrift

Indeks: Inngår ikke i KLPs

referanseindeks

Poongsan Corporation produserer ulike typer ammunisjon til militær bruk, herunder klasevåpen. På sin hjemmeside beskriver selskapet tre varianter av denne våpentypen.

RAYTHEON

Ekskludert siden: Desember 2005

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

Produserer ifølge sin egen hjemmeside JSOW (Joint Stand Off Weapon) og klaseammunisjon til disse: «JSOW integrates the BLU-97 combined effects bomblets and the BLU-108 sensor fused weapon submunitions for area targets or armoured vehicles». Dette er å anse som klasevåpen. Opplysningene er bekreftet av Jane's Information Group.

SAFRAN

Ekskludert siden: Januar 2006

Kilde: SPU

Land: Frankrike

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

Safran er morselskap for selskapene Snecma og Sagem, som i følge Jane's Missiles and Rockets produserer et nytt missilsystem (M51) for strategiske kjernevåpen for den franske marinen.

SERCO GROUP

Ekskludert siden: Januar 2008

Kilde: SPU

Land: Storbritannia

Industri: Miljø- og anleggstjenester

Indeks: MSCI

Serco Group har bekreftet til Norges Bank at de produserer våpen som kan karakteriseres som kjernevåpen. I et joint venture med Atomic Weapons Establishment vedlikeholder de Storbritannias kjernevåpen.

SINGAPORE TECHNOLOGIES ENGINEERING

Ekskludert siden: Desember 2001

Kilde: GES, SPU

Land: Singapore

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI

Selskapet har bekreftet at man produserer landminer – dog ikke for eksport men for Singapores forsvar. Singapore har ikke undertegnet konvensjonen om forbud mot produksjon av landminer.

TEXTRON

Ekskludert siden: Desember 2008

Kilde: GES

Land: USA

Industri: Industrielt konglomerat

Indeks: MSCI, FTSE

Textron utvikler, produserer og markedsfører klasebomber og komponenter til klasebomber som er forbudt av den internasjonale konvensjonen mot klasebomber. Selskapet har bekreftet produksjonen overfor GES. Selskapet sier at det å fornye designen på våpentypen kunne være en mulighet for å etterleve konvensjonen, men at selskapet ikke er «overbevist om at dette er den beste løsningen for å eliminere den uakseptable risikoen for sivile».

UNITED TECHNOLOGIES

Ekskludert siden: Januar 2006

Kilde: SPU

Land: USA

Industri: Luftfart og forsvar

Indeks: MSCI, FTSE

Selskapets datterselskap, Rocketdyne, forestår oppgraderinger og tester av motorer for USAs MX Peacekeeper ICBM, som ikke har annen funksjon enn å frakte kjernefysiske stridsoder.

Uttrekkenes finansielle betydning

På lang sikt tror vi at en ansvarlig investeringsprofil er det beste for våre kunders avkastning. Vi balanserer porteføljene slik at effekten av eksklusjonene blir minst mulig og jobber samtidig systematisk for å påvirke utelukkede bedrifter i positiv retning slik at vi kan investere i dem igjen.

Sannsynligheten for at avviket ikke er større enn $\pm 0,7$ prosent i løpet av et år er 95 prosent, og 77 prosent for at ingen av årene over en femårsperiode skal ha et avvik større enn $\pm 0,7$ prosent. Hittil er de registrerte avvikene for to av seks år utenfor et 95 prosent konfidensintervall (2005 og 2008).

KLP World

Så langt i år gir KLPs referanseindeks KLP World, som er justert for ekskluderingsene, en avkastning som er 0,74 prosent bedre enn Morgan Stanleys globale aksjeindeks MSCI World.

Det er viktig å presisere at dette kun er en analyse på den potensielle påvirkningen på KLPs

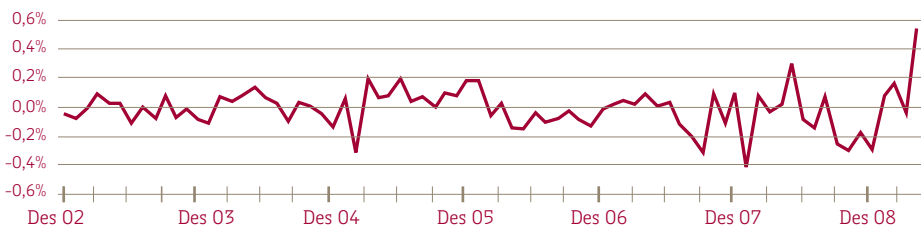
totale investeringer. Når vi utelukker et selskap utelukkes dette fra alle relevante porteføljer innenfor alle aktuelle aktivaklasser, hvorav ekskluderte verdipapir blir erstattet. Dette innebærer at den reelle avkastningspåvirkningen er svært vanskelig å måle. Det kan også forekomme avvik mellom påvirkningen innenfor ulike regioner.

Størst betydning for påvirkningen, i så vel positiv som negativ retning, har selskapets størrelse (indeksvekt) og utvikling innenfor et gitt tidsrom.

Vi ønsker også å presisere at denne historikken er for kort til å trekke entydige konklusjoner om avkastningen.

Månedlig avkastningsavvik KLP World vs. MSCI World

Grafen viser variasjonen mellom en portefølje av globale aksjer med og uten ekskluderingsene (des. 2002–april 2009).

Årlig avkastningsavvik mellom KLP World og MSCI World

År	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009, pr. 30. april
Årlig avkastningsavvik (%)	-0,31 %	0,09 %	0,84 %	-0,69 %	-0,29 %	-0,82 %	0,74 %

Utgiver: KLP
Design: Dinamo Red.
Produksjon: RK Grafisk AS
Foto: Morten Brun og iStock
Opplag: 2 100
Juni 2009

Karl Johans gate 41 b
Postboks 1733 Vika
0121 Oslo
Telefon 22 03 35 00
Telefaks 22 03 36 00
www.klp.no